

selvidentitetens rekonstruktion: personlig rådgivning eller terapi.

Hvorledes sandsynliggør Giddens nu eksistensen af denne intrikate dialektik mellem „strukturelle karakteristika i modernitetens kerne og selvets refleksivitet“? Ja, her besværes Giddens sig ikke med forsøg på empirisk belæg for sine ræsonnementer. Han inddrager hæmningsløst, hvad der falder ham ind: terapeutiske håndbøger, poesi, en sygehistorie, en avisartikel, men dog også - om end i meget begrænset omfang - studier af, hvorledes det moderne menneske håndterer modernitetens vilkår, som for eksempel Shire Hites: *Women and Love*. Det er imidlertid karakteristisk for *Modernitet og Selvidentitet* og Giddens modernitetsanalyse i det hele taget, at der er tale om en lang ubrudt kæde af ræsonnementer, som det er op til læseren selv at forholde sig til bæredygtigheden af. Giddens samtidsdiagnose, også som denne er udfoldet i *Modernitet og Selvidentitet*, er i udtalt grad præget af en sociologisk, teoretisk funderet „stream of consciousness“, hvor den ene association afløser den anden. Det er umådelig inspirerende, men prisen er tab af klarhed og indre konsistens i den lange række af ræsonnementer. Hertil kommer, at det alt for åbenbart er tvingende nødvendigt for Giddens at tænke i *sammenhænge* dikteret af hans vedvarende bestræbelser på at formidle mellem et struktur- og handlingsperspektiv. Alle former for forskelle, differentiering, usamtidighed og modstand forsvinder ud af analysen. Giddens samtidsdiagnose efterlader det indtryk, at den moderne verden kun er befolket af karrierebevidste, livstilsplanlæggende, høj-refleksive, uafbrudt risikokalkulerende og indimellem personligt usikre kosmopolitter. Sådan forholder det sig næppe. Dette svækker dog på ingen måde vurde-

ringen af, at *Modernitet og Selvidentitet* er en meget læseværdig bog. Den giver unægteligt stof til eftertanke - og fortsatte refleksioner over livet under modernitetens vilkår.

Allan Madsen
Sociologisk Institut
Københavns Universitet

Søren Bald, Peter la Cour og Steen Nepper Larsen (red.), *Demokrati. 40 indlæg*, Krogerup: Krogerup Højskole, 1996, 260 s., kr. 98,00.

Titlen på bogen er *Demokrati*, og det handler den da også om, men det centrale emne er faktisk langt mere konkret, end den generelle titel antyder. Der er i realiteten tale om 40 indlæg om Hal Koch og hans velkendte formulering om, at demokratiets væsen ikke er afstemningen, men samtalen. Bogen er udgivet i anledning af Krogerup Højskoles 50 års jubilæum. Denne højskoles første forstander var netop Hal Koch.

Det fremhæves i forordet, at demokrati i dag nok er et ubetinget plusord, men hvis det ikke skal blive en tom kliche, er der grund til at gå det nærmere efter i sømmene. Det gør man så ved at tage nogle uddrag fra Hal Kochs bog *Hvad er demokrati?* og bede en række danske debattører skrive et indlæg i kroniklængde. Disse indlæg er ordnet i syv dele om demokratiske principper; samtale, sprog og værdier; værdier og menneskesyn; nutidige udfordringer; engagement; historie; og Højskolen og Hal Koch.

Der er - som mange kunne forvente - tale om meget uensartede bidrag i denne antologi, lige fra nogle få teoretiske refleksioner over pædagogiske eksemplifi-

selvidentitetens rekonstruktion: personlig rådgivning eller terapi.

Hvorledes sandsynliggør Giddens nu eksistensen af denne intrikate dialektik mellem „strukturelle karakteristika i modernitetens kerne og selvets refleksivitet“? Ja, her besværes Giddens sig ikke med forsøg på empirisk belæg for sine ræsonnementer. Han inddrager hæmningsløst, hvad der falder ham ind: terapeutiske håndbøger, poesi, en sygehistorie, en avisartikel, men dog også - om end i meget begrænset omfang - studier af, hvorledes det moderne menneske håndterer modernitetens vilkår, som for eksempel Shire Hites: *Women and Love*. Det er imidlertid karakteristisk for *Modernitet og Selvidentitet* og Giddens modernitetsanalyse i det hele taget, at der er tale om en lang ubrudt kæde af ræsonnementer, som det er op til læseren selv at forholde sig til bæredygtigheden af. Giddens samtidsdiagnose, også som denne er udfoldet i *Modernitet og Selvidentitet*, er i udtalt grad præget af en sociologisk, teoretisk funderet „stream of consciousness“, hvor den ene association afløser den anden. Det er umådelig inspirerende, men prisen er tab af klarhed og indre konsistens i den lange række af ræsonnementer. Hertil kommer, at det alt for åbenbart er tvingende nødvendigt for Giddens at tænke i *sammenhænge* dikteret af hans vedvarende bestræbelser på at formidle mellem et struktur- og handlingsperspektiv. Alle former for forskelle, differentiering, usamtidighed og modstand forsvinder ud af analysen. Giddens samtidsdiagnose efterlader det indtryk, at den moderne verden kun er befolket af karrierebevidste, livstilsplanlæggende, høj-refleksive, uafbrudt risikokalkulerende og indimellem personligt usikre kosmopolitter. Sådan forholder det sig næppe. Dette svækker dog på ingen måde vurde-

ringen af, at *Modernitet og Selvidentitet* er en meget læseværdig bog. Den giver unægteligt stof til eftertanke - og fortsatte refleksioner over livet under modernitetens vilkår.

Allan Madsen
Sociologisk Institut
Københavns Universitet

Søren Bald, Peter la Cour og Steen Nepper Larsen (red.), *Demokrati. 40 indlæg*, Krogerup: Krogerup Højskole, 1996, 260 s., kr. 98,00.

Titlen på bogen er *Demokrati*, og det handler den da også om, men det centrale emne er faktisk langt mere konkret, end den generelle titel antyder. Der er i realiteten tale om 40 indlæg om Hal Koch og hans velkendte formulering om, at demokratiets væsen ikke er afstemningen, men samtalen. Bogen er udgivet i anledning af Krogerup Højskoles 50 års jubilæum. Denne højskoles første forstander var netop Hal Koch.

Det fremhæves i forordet, at demokrati i dag nok er et ubetinget plusord, men hvis det ikke skal blive en tom kliche, er der grund til at gå det nærmere efter i sømmene. Det gør man så ved at tage nogle uddrag fra Hal Kochs bog *Hvad er demokrati?* og bede en række danske debattører skrive et indlæg i kroniklængde. Disse indlæg er ordnet i syv dele om demokratiske principper; samtale, sprog og værdier; værdier og menneskesyn; nutidige udfordringer; engagement; historie; og Højskolen og Hal Koch.

Der er - som mange kunne forvente - tale om meget uensartede bidrag i denne antologi, lige fra nogle få teoretiske refleksioner over pædagogiske eksemplifi-

ceringer eller polemiske pointer til mere personlige erindringer. Det mest opløftende ved bogen er, at mange mennesker altså er optaget af demokratiet, og det er i den forbindelse interessant at konstatere, i hvor høj grad denne optagethed er forbundet med Hal Kochs forståelse af samtalen som demokratiets kerne. Derudover er hovedindtrykket desværre, at det er småt med egentlig nye bidrag til forståelsen af, hvad demokrati er og bør være.

Mest interessante er nok nogle forsøg på at vise, at den sædvanlige tendens til at sætte Alf Ross og Hal Koch op mod hinanden som repræsentanter for henholdsvis demokrati som en styreform, der bygger på flertalsprincippet, og demokrati som en livsform, der bygger på samtalen, er udtryk for en urimelig forenkling. Medens Tøger Seidenfaden repræsenterer det traditionelle synspunkt og giver det en yderligere kritisk drejning i retning af, at Hal Koch skulle have tillagt demokratiske spilleregler en helt underordnet betydning og desuden skulle have hævdet, at samtalen skulle føre til konsensus om fælles værdier, så søger Henning Koch, Harald Engberg-Pedersen og Tine Damsholt at nuancere forskelle og ligheder hos Ross og Koch. Henning Koch fremhæver således, at Ross i sin bog *Hvorfor demokrati?* (1946) ikke kun beskæftiger sig med en formal-juridisk beskrivelse af demokratiets teknik, og at Hal Kochs bog til gengæld heller ikke er renset for regler, selv om de ikke er udformet som juridiske paragraffer (p. 25). Harald Engberg-Pedersen fremhæver i en af bogens mest tankevækkende indlæg, at også Ross var enig i samtalens betydning, selv om det ikke var hans hovedemne, og at Ross i sin bog fra 1946 både direkte og indirekte citerer Kochs bog fra 1945 med tilslutning (p. 200). Endelig

argumenterer Tine Damsholt for, at en kulturelt og nationalt ensartet befolkning ikke var en forudsætning for et folkestyre efter Hal Kochs opfattelse, tværtimod er forskellige former for forskelle i befolkningen en styrke og ikke nogen trussel mod demokratiet. Det centrale for demokratiet var derimod for Hal Koch sindelaget, som samfundets borgere måtte bringes gennem det folkelige oplysnings- og opdragelsesarbejde (p. 210).

Det, der savnes i bogen, er nogle præcise forsøg på at føre den danske demokratidebat videre og at komme ud over de to klassiske bøger fra 1945 og 1946. Siden Henning Fonsmarks bog om *Historien om den danske utopi* (1990) er der faktisk kommet en række bidrag til en sådan debat, men de inddrages hverken systematisk eller blot mere tilfældigt i denne antologi. Et eksempel er dog Marcus Schmidt, som er en af dem, der på konstruktiv måde har forsøgt at tilføre debatten nogle nye tanker, og som redegør for sin demokratiopfattelse, der bygger på overensstemmelse mellem befolkningens holdninger og lovgivningens indhold. Hans indlæg rejser det interessante spørgsmål, om det virkelig er holdningsoverensstemmelse mellem borgerne og deres valgte repræsentanter, der er det centrale i demokratiet. Er en - nærmest mekanisk - afspejling af befolkningens meninger i lovgivningen virkelig det vigtigste, eller er det snarere udtryk for en statisk betragtning? Er det ikke snarere et dynamisk samspil mellem vælgerne og deres valgte repræsentanter, der er det centrale i et demokrati? Og hvordan fastholdes og udvikles et sådant samspil i en tid, hvor partierne mister medlemmer og de elektroniske medier åbner nye muligheder? Det er sådanne centrale problemer i det repræsentative demokrati, som det kunne have været spændende at få op til nær-

mere diskussion i lyset af ændrede forudsætninger og danske erfaringer. Det er jo meget godt, at Koch fremhæver det demokratiske sindelag og samtalen, men hvem skal denne samtale foregå mellem, hvad skal den dreje sig om, i hvilke fora skal den finde sted, og hvad skal den føre til? Behøver der nødvendigvis være nogen konflikt mellem samtalen og afstemningen som centrale led i demokratiets væsen? Kunne man ikke argumentere for, at de netop forudsætter hinanden og gensidigt kan stimulere hinandens mening? Kan de danske folkeafstemninger om Maastricht-traktaten ikke tages som udtryk for, at samtalen får et andet indhold og en anden betydning, når borgerne selv skal afgøre en vigtig sag ved en afstemning?

Det hævdes på bogens bagside, at de 40 indlæg "belyser, kritiserer og præciserer demokratiet". Det er nok at tage munden lidt for fuld. Belysningen er i hvert fald temmelig spredt, kritikken er ret usammenhængende, og præcisionen er næsten helt fraværende.

Palle Svensson
Institut for Statskundskab
Aarhus Universitet

Bo Lindensjö, Ulf Mörkenstam og Jouni Reinikainen (red.), *Liberalismen och den moderna demokratin*, Lund: Studentlitteratur, 1996, 243 s.

„En morder føres til skafottet. For det jævne folk er han slet og ret en morder. Damerne gør måske den bemærkning, at han er en kraftig, smuk, interessant mand. Folket finder bemærkningen forfærdelig. Hvorledes? En morder smuk? ... En menneskekender undersøger forløbet af

denne forbryders udvikling, finder i hans historie og opdragelse dårlige familieforhold, hos faderen og moderen, en mindre forseelse, som blev straffet med overordentlig hårdhed, som forbitrede ham mod det borgerlige samfund, hans første reaktion imod det, som drev ham ud af det og nu kun gjorde ham det muligt at holde sig oppe gennem forbrydelser. Der kan vel være mennesker, som, når de hører dette, vil sige: han vil undskylde morderen! ... Forfærdeligt! ... Dette er tænkt abstrakt: ikke at se andet end dette abstrakte i morderen, at han er en morder, og at udslette alt menneskeligt i ham på grund af denne simple kendsgerning“. Dette citat stammer fra Hegel (oversættelse Oskar Hansen), og indgår i hans angreb på abstrakt tænkning (!). Hegels synspunkt indeholder to centrale kritikpunkter: (1) det liberale samfund er et abstrakt samfund, og (2) det liberale samfund prioriterer det etiske perspektiv over andre synsmåder (morderen bliver ført til skafottet og ikke overgivet til interesse-rede kvinder, fordi det anses for vigtigere, at han er morder, end at han er smuk og interessant for kvinderne). Der er yderligere et punkt at bemærke. Hegel kigger tilbage i morderens historie for at finde en forklaring og en mulig undskyldning for hans handlinger. Denne humane betragtningsmåde er netop skabt af den liberale, abstrakte og etiske tradition, som Hegel angriber. Det er altså ideer, der kun giver mening inden for den liberale tradition, som bliver vendt mod den liberale tradition selv. Disse temaer gennemspilles i moderne iklædning i den foreliggende antologi. Angrebsmålet er det moderne velfærdssamfund og den venstreliberale tradition, der mest markant repræsenteres af John Rawls.

Først giver vi dog ordet til forsvaret. Jouni Reinikainen forsvarer Rawls og ud-